

ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМІНАЛІСТИКИ ЯК ОБ'ЄКТУ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

RESEARCH OF THE CRIMINALISTICS AS AN OBJECT OF PUBLIC ADMINISTRATION

УДК 351:355.02(477)
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5240-2019-11-2>

Кравчук О.В.

к. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права
та процесу
Хмельницький університет
управління та права

У статті досліджено криміналістику як об'єкт державного управління. Схарактеризовано загальний склад криміналістики як об'єкту державного управління. З'ясовано порядок відокремлення фундаментальної частини криміналістики від прикладної. Обґрунтовано особливості застосування криміналістичних методів у державному управлінні.

Ключові слова: криміналістика, державне управління, криміналістичний метод, теорія криміналістики.

В статье исследована криминалистика как объект государственного управления. Охарактеризован общий состав криминалистики как объекта государственного управления. Выяснен порядок отделения

фундаментальной части криминалистики от прикладной. Обоснованы особенности применения криминалистических методов в государственном управлении.

Ключевые слова: криминалистика, государственное управление, криминалистический метод, теория криминалистики.

The criminalistics as an object of public administration is investigated in the article. The general structure of criminalistics as an object of public administration is characterized. The order of separation of a fundamental part of criminalistics from its part applied is found out. The features of application of criminalistic methods in public administration are proved.

Key words: criminalistics, public administration, criminalistic method, theory of criminalistics.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. В сучасних умовах сфера криміналістики є одним із ключових об'єктів державного управління. Відповідно, виникла об'єктивна необхідність в аналізі принципів формування криміналістичного знання, а також методологічних підстав його побудови. Підтвердженням тому служить поновлення дискусій щодо природи криміналістики, її об'єкту та предмету, структури цієї науки, її загального змісту і системи приватних теорій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання державного управління у сфері криміналістики неодноразово підглядали розгляду з боку вчених і практиків. Зокрема, автори А.В. Іщенко [1], Т.В. Авер'янова, Р.С. Белкін [2], В.Г. Гончаренко [3] та інші приділили суттєву частину своїх досліджень теорії криміналістики як об'єкту державного регулювання.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри численні наукові напрацювання багатьох вчених, питання формування дієвої криміналістичної теорії в державному управлінні все ще потребують подальших розвідок.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження криміналістики як об'єкту державного управління.

Досягнення поставленої мети у роботі ставляться та вирішуються такі завдання:

- схарактеризувати загальний склад криміналістики як об'єкту державного управління;
- з'ясувати порядок відокремлення фундаментальної частини криміналістики від прикладної;

– обґрунтувати особливості застосування криміналістичних методів у державному управлінні.

Виклад основного матеріалу. Загальна теорія криміналістики як об'єкт державного регулювання містить в собі такі елементи:

- положення, в яких формулюються уявлення про предмет криміналістики, її завдання, цілі та місце в системі наукового знання;
- поняття та зміст загальної теорії криміналістики (вступ до загальної теорії криміналістики);
- положення, що відбивають об'єктивні закономірності механізму злочину в аспекті криміналістики;
- положення, що відбивають об'єктивні закономірності виникнення інформації про злочин і злочинця, закономірності збирання, оцінки та використання доказів (приватні криміналістичні теорії та вчення).

Запропонована структура підтримується багатьма, але далеко не всіма криміналістами. Так, є можливість введення поняття «криміналістична теорія», яке складається з двох елементів:

- загальної частини (загальної теорії);
- особливої частини, що містить сукупність приватних навчань і теорій [2, с. 127–128]. Тобто фактично із загальної теорії криміналістики формується система приватних криміналістичних теорій. Теорію криміналістики він розглядає як типову інформаційну модель пошуково-пізнавальної діяльності в кримінальному процесі. А її складники визначаються у такий засіб: загальна теорія криміналістики виходить із завдання дати уявлення

про основи та загальні положення пошуково-пізнавальної діяльності в кримінальному процесі, а також про її закономірності. Кожна з приватних теорій також являє собою сукупність відповідних теоретичних положень, але нижчого рівня.

Так, із введенням криміналістичної теорії з'явилось відокремлення фундаментальної частини криміналістики від прикладної. Виділення такого розділу доцільно, і саме весь цей розділ слід називати загальною теорією криміналістики.

Є можливість й обґрунтування системи криміналістики на власній методологічній основі. У подібній концепції загальна теорія набуває криміналістики визначається як абстрактна (теоретична) модель управління взаємодією злочинної діяльності та діяльності щодо виявлення та розкриття злочинів. Приватні криміналістичні теорії розробляють на основі наслідків, що випливають із загальної теорії, моделі окремих особливих процесів зображення відбитого, показуючи, як відбиваються засоби, рух, дії, діяльність в певних умовах в потенційній формі слідчої інформації, як ця інформація актуалізується в діяльності щодо виявлення та розкриття злочинів [1; 2].

Відповідно, можна вважати, що зміст науки криміналістики утворюють теорія і методологія. Зокрема, перша являє собою систему знань про закономірності інформаційних і пізнавальних процесів відбиття в розкритті та розслідуванні злочинів; друга – систему заснованих на зазначених закономірностях знань про найбільш ефективні прийоми, методи та засоби інформаційно-пізнавальної діяльності. Зміст криміналістичної науки він у трьох частинах: загальної теорії науки, теорії окремих розділів криміналістики: криміналістичної техніки, тактики та методики розслідування, а також теорії окремих криміналістичних навчань.

Є альтернативна точка зору, що в загальну теорію криміналістики слід включити тільки теорії та вчення, які є загальними для всіх галузей криміналістики, але доповнити їх інформацією щодо предмета, завдань, системи криміналістики, а також методах. На цій принципова відмінність цих точок зору полягає у виокремленні криміналістичних теорій від загальної теорії криміналістики. Таке відокремлення виглядає досить умовним і не відповідає реальності. У зв'язку з цим, доводиться необхідність переведення частини приватних теорій в загальну теорію криміналістики (наприклад, теорії ідентифікації). Відповідно, в даному випадку присутня суб'єктивність у віднесенні приватних теорій до визначеного розділу криміналістики. Очевидно, що рівень розвитку окремої

теорії не може служити критерієм, що формує систему теорій криміналістики загалом [2; 3].

Є й більш радикальні точки зору. Так, є альтернатива прирівнення двох видів наукового знання – теорії та методу, – спираючись на відомі положення, що будь-яка теорія грає роль методу пізнання. Подібної думки дотримуються і деякі інші вчені. Так, деякі автори підкреслюють єдність і нероздільність теорії та методу: теорія одночасно є методом і, навпаки, метод є сутністю теорії.

Відштовхуючись від аналогічних міркувань, можна визначити криміналістичний метод як приватну теорію, яка відбиває об'єктивні закономірності, принципи та прийоми, що дозволяють здійснювати теоретичну і предметно-перетворюючу криміналістичну діяльність зі збирання та дослідження доказової інформації. Відповідно, приватні криміналістичні теорії, що відбивають групу елементів предмета криміналістики, утворюють її методологію. Якщо під методологією розуміти найбільш загальний вираз способу вирішення теоретичного чи практичного завдання, а не просто систему методів, то це призведе до необґрунтованого розширення системи криміналістичних теорій. У такому контексті теоретичне знання розширюється завдяки приватним теоріям криміналістичної техніки, тактики та методики.

Водночас слід зауважити, що необхідно проаналізувати особливості застосування криміналістичних методів у державному управлінні. Взагалі методи криміналістики повинні бути органічно пов'язані з об'єктом пізнання та мають спиратися на теоретичні положення досліджуваної сфери, максимально відповідати предмету дослідження, відбитому у відповідній теорії. Поняття методу складає активну, евристично цінну частину наукової теорії. Якщо відокремити метод від теорії, то його приписи позбавляються підстави, бо тільки теорія здатна обґрунтувати плідність й ефективність пізнавальних прийомів. Відповідно й теорія, розглянута поза зв'язком із методом, позбавляється контакту з пізнаваною реальністю. Теорія і метод існують в нерозривній єдності та можуть бути адекватно зрозумілі тільки в такій єдності. Але органічна єдність теорії та методу ще не є їх абсолютною тотожністю.

На жаль, в криміналістиці практично не здійснено систематизації методів вирішення тією чи іншою мірою загальних або приватних завдань експертно-криміналістичної діяльності. Звісно ж, що причиною цього є відсутність єдиного концептуального підходу створення та адаптації процедур і методів до об'єкта криміналістичної науки. Його

положення повинні визначати основні принципи, на яких будуватиметься така система, а також коло завдань, які слід вирішувати такими засобами, давати основні напрямки їх застосування [1; 3].

Зазначена проблема може бути вирішена класичним шляхом, характерним не тільки для криміналістичної теорії – шляхом безпосереднього аналізу практики. А деталізація цього шляху викликає деякі роздуми. Не слід відкидати інтуїтивно-індуктивні узагальнення фактів, узятих з досвіду практичної діяльності. Але найчастіше матеріал практики опосередкований моделлю, яку вибрав для себе дослідник. І саме змістовне наповнення моделі виступає предметом наукового аналізу, а елементи моделі – його одиницею. Тому можливість виділити те чи інше завдання в процесі наукового дослідження визначається моделлю, що використовується, її роздільною здатністю, а опосередкованість наукового пізнання застосованої ідеалізованої моделі є не менш важливим її компонентом [2; 4].

Водночас для змістовного за своєю суттю об'єкта криміналістичного дослідження досить очевидна істина, що виражається в тому, що чим більшою є ступінь його формалізації, тим меншу кількість реальних завдань можна описати. На цій ступінь формалізації цього опису, його форма та вид залежатимуть від методу, що застосовується. Зниження строгості формального апарату методу веде до зниження строгості записи вихідних даних. Наведене положення добре демонструється на прикладі математичних методів. Для їх використання потрібний числовий або функціональний опис завдання, а оскільки такої міри формалізації об'єкта домогтися можна далеко не завжди, їх застосування в науковому криміналістичному дослідженні досить обмежено і майже завжди не носить в кінцевому підсумку визначальний характер. Статистичні методи вимагають виділення якісних ознак в структурі явища чи процесу, що підлягають аналізу, тому більш широко використовуються в процедурах наукового аналізу. Сучасні методи кібернетики, наприклад, експертні системи, спираються на опис завдання у вигляді моделі знань, тобто якісного опису за визначеною формою.

Отже, застосування менш формальних методів сприятиме розширенню області завдань, які ними можна вирішити. Це пояснює тенденцію, виявлену раніше – застосування та адаптацію до криміналістичної теорії методів, які використовують меншу ступінь формалізації в постановці завдання та застосовується апараті. Відповідно визначаються й подальші перспективи, що полягають в тому, щоб мак-

симально виявити область застосування формалізованих методів, описати в формалізованому вигляді постановку завдання та дати методологічні напрями їх вирішення.

Методологічна роль будь-якої наукової теорії безсумнівна, зі свого боку, метод пізнання також має важливе теоретичне значення. Але кожен з них займає своє місце в системі знання. Критикуючи тотожність понять методу і теорії, необхідно зазначити, що теорія є результатом наукового пізнання об'єкта дійсності, методологія ж досліджує засновану на раніше встановлених наукою закономірності систему прийомів пізнання і практичного освоєння дійсності. Методологія ґрунтується на теорії, а теорія обслуговує методологію, їх відмінність має функціональний характер [1–3].

Висновки із цього дослідження і подальші перспективи в цьому напрямку. Загалом, реалізація даного дослідження уможливорює отримання таких висновків:

1. Схарактеризовано загальний склад криміналістики як об'єкту державного регулювання. Підкреслено, що вона містить положення, в яких формулюються уявлення про предмет криміналістики, її завдання, цілі та місце в системі наукового знання; поняття та зміст загальної теорії криміналістики; положення, що відбивають об'єктивні закономірності механізму злочину в аспекті криміналістики, а також положення, що відбивають об'єктивні закономірності виникнення інформації про злочин і злочинця, закономірності збирання, оцінки та використання доказів.

2. З'ясовано порядок відокремлення фундаментальної частини криміналістики від прикладної. Зазначено, що виділення такого розділу доцільно, і саме весь цей розділ слід називати загальною теорією криміналістики.

3. Обґрунтовано особливості застосування криміналістичних методів у державному управлінні. Відзначено, що криміналістичний метод як приватну теорію, яка відбиває об'єктивні закономірності, принципи та прийоми, що дозволяють здійснювати теоретичну та предметно-перетворюючу криміналістичну діяльність зі збирання та дослідження доказової інформації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Іщенко А.В. Методологічні проблеми криміналістичних наукових досліджень : монографія / за ред. І.П. Красюка. Київ : Нац. акад. внутр. справ України, 2003. 359 с.
2. Криминалистика : учебник для вузов / Т.В. Аверьянова, Р.С. Белкин, Ю.Г. Корухов и др. ; под ред. проф. Р.С. Белкина. Москва : Норма, 2006. 992 с.
3. Гончаренко В.Г. Право і криміналістика. *Вісник академії наук України*. 2004. Вип. 1. С.40–43.